

İKİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLÂNI VE SANAYİLEŞME

Dr. Necdet SERİN

Birinci Beş Yıllık Plân Döneminde Elde Edilen Gelişmelerin Değerlendirilmesi :

1. Türkiye'nin Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı (1963 - 1967) onbeş yıllık bir devrevi plânın ilk safhasıdır. Plânın hazırlanmasında Türk toplumunun ulaşmak istediği toplumsal ve iktisadî hedefler ile, harekete geçirilmesi gereken kaynaklar onbeş yıllık bir devreye göre ele alınmıştır. Bu sebeple, plânın toplumsal hedeflerinin ve bunlar arasındaki özelliklerin tesbitinde çeşitli iktisadî faaliyet dallarının gelişme programlarının hazırlanmasında onbeş yıl sonunda ulaşılması beklenen sonuçlara göre hareket edilmiştir. Onbeş yıl sonunda ulaşılması istenen hedefler de kısaca şunlardır : (1)

a) Yüzde yedi bir gelişme hızının sağlanması, çalışma seviyesi ile ilgili sorunların çözülmesi; b) dış ödeme dengesinin sağlanması; ve c) bu hedeflerin toplumsal adalet ilkelerine uygun olarak gerçekleştirilmesi.

2. Plânda belirtildiği gibi (2), yüzde yedi kalkınma hızının gerçekleştirilmesi, geniş ölçüde sanayi dalında meydana gelecek gelişmeye bağlıdır. Tarım dalında ortalama yıllık artış hızının ancak yüzde 4,2 ye ulaşacağı hesap edilmiştir. Sanayi dalında ise yıllık ortalama artış hızı yüzde 12,9 olacaktır.

3. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânının uygulanması ile elde edilen kalkınma hızı ile ilgili sonuçlar şöyledir. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânının ilk uygulama yılında, yani 1963 de, plânın ana ilkelerinin ve sınaî faaliyetlerin geliştirilmesi ilkeleri ile ilgili tedbirlerin bir kısmının uygulanmasıyla birçok sanayi dalında yeni ka

(1) Devlet Plânlama Teşkilâtı, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı, s. 1.

(2) Aynı eser, s. 205.

pasiteler yaratılmış, yani yeni mallar yurt içinde üretilmeye başlanmıştır.

4. Yapılan hesaplar, plânlı dönemin ilk yılı olan 1963 de, Tablo 1'de görüldüğü gibi, plân hedefi olan yüzde 7 kalkınma hızının üzerinde yüzde 7,7 oranında bir kalkınma hızına ulaşıldığını göstermektedir. Şüphesiz ki, ilk yılda yüzde 7.7 lik bir gelişme hızı cesaret vericidir. Fakat bu cesaret verici sonuç, tarımsal üretimde tahminlerin çok üstünde bir gelişme sağlanmasıyla mümkün olmuştur. Bundan başka kamusal ve özel yatırımlardaki hızlı artış ve tatminkâr bir ihracat geliri sağlanması da, iktisadî hayatı geliştirici bir rol oynamıştır. Fakat tarımsal gelişme oranı yüzde 7,6 yerine, plânda öngörüldüğü gibi yüzde 4,2 oranında olsaydı gelişme hızı yüzde 6,2 civarında kalacaktı. Bu sonuç, plânda ve yıllık programlarda öngörülen bütün hedeflere ulaşılmasında, eğer belirli tedbirler alınırsa yüzde yedi kalkınma hızına erişmenin güç bir şey olmadığını ortaya koymaktadır.

5. Daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi, yüzde yedi kalkınma hızına ulaşılmasında sanayi dalında sağlanacak gelişmenin önemi büyüktür. Plâna göre, sanayi dalında yüzde 12,9 oranında bir gelişme sağlanması gerekmektedir. Bu gelişme aynı zamanda, ekonominin yapısal değişikliği yönünden de önem taşımaktadır. Halbuki, 1963 de sanayi dalında yüzde 8,0 lık bir gelişme sağlanmıştır. 1963 programının gerçekleşme oranı genel olarak yüzde 91 dir. Sanayi dalında gerçekleşme oranı ise yüzde 87 dir (2).

6. 1963 yılında iktisadî hayatta görülen gelişme veya sağlanan kalkınma hızı lehte ve cesaret verici olmakla beraber, 1964 yılında iktisadî faaliyetlerin gelişmesinde bir yavaşlama ve durgunluğa doğru bir akış görülmüştür. 1965 yılı programında da belirtildiği gibi, ters yöndeki bu gelişmenin başlıca sebepleri toprak reformunun gecikmesi -ki, halâ bu reform yapılmak şöyle dursun kanun tasarıları dahi Meclise sevkedilmemiştir; yapılacak malî reformun gecikmesi - bu reform da gerektiği şekilde yapılmadığı gibi, alınan faydalı tedbirlerin bir kısmından da sonradan vazgeçilmiştir; Kıbrıs uyuşmazlığı gibi iktisat dışı sebeplerle ortaya çıkan durgunluğu giderici tedbirleri almakta hükümetin gecikmesi; dış ticaret alanında görülen gerileme, devlet ve özel sektör arasında iyi bir işbirliği kurulamaması, iş aleminde, özellikle Kıbrıs anlaşmazlığı sebebiyle gö-

(2) O.E.C.D. Economic Conditions in Member and Associated Countries of the O.E.C.D. Turkey, Paris 1964.

Tablo : 1
 Milli Gelir İçinde Tarım ve Sanayiın Payı (milyon TL.) ve Gelişme
 Hızı (%) — 1965 Fiyatlarıyla

	1962	1963	1964	1965	1966	1967 Prog.
Gayri Safi Milli Hasıla	61.882,8	66.648,8	69.910,3	73.127,1	79.536,7	84.860,0
Gelişme hızı %	—	7,7	4,9	4,6	8,8	7,0
Tarımın payı	22,121,7	23,813,7	23,813,7	23,053,0	25,035,5	25,411,0
Gelişme hızı %	—	7,6	—	-3,3	8,6	1,5
Sanayi'nin payı	8,993,5	9'716,3	10.551,9	11.491,0	12,628,6	14,017,0
Gelişme hızı %	—	8,0	8,6	8,9	9,9	11,0

Kaynak, İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı, s. 10. 1967 Yılı Programı s. 58.

rülen çekingenliktir. Bu sebeplerden dolayı 1964 yılında yüzde 4,9 luk bir kalkınma hızı sağlanabilmiştir. Sanayi dalında sağlanan gelişme hızı yüzde 8.6 olup, tarım dalında bir önceki yıl seviyesinde kalmış yani bir gelişme sağlanamamıştır.

7. Şüphesiz ki, 1964 yılında, 1963 yılına göre ters bir sonuç alınmasının sorumluluğunu ne hükümete yüklemek ne de bu sonucu plânın ve plâncıların yetersizliği olarak görmek mümkündür. Çünkü plânın başarılı olması, önceden ve kesin olarak tahmin edilmesi mümkün olmıyan çeşitli etkenlerin, özellikle iktisat dışı olayların seyrine bağlıdır, 1964 yılında yeterli bir gelişme hızı sağlanamamasını önliyen başlıca iktisat-dışı sebep olan Kıbrıs uyuşmazlığı yanında, bazı önemli iktisadî sebepler de vardır. Bunlar; 1963 yılıyla karşılaştırıldığında 1964 de tarımsal üretimin düşük kalması veya 1963 yılında istisnâi veya alışılmamış bir artış sağlanması ve 1964 de aynı seviyede kalınmasıdır. Şuna işaret etmek gerekirken, 1964 de bir önceki yılın seviyesinde kalınabilmesi de istisnâi bir durumdur. Bundan başka, özel sektörün, Kıbrıs buhranı sebebiyle plânda öngörülen miktardan az yatırım yapması, döviz rezervlerindeki azalma; Konsorsiyum kanalı ile sağlanan yardımın yetersiz oluşu, yavaş işleyişi ve zamanında temin edilememesi ve diğer iktisadî ve iktisat dışı sebeplerdir.

8. Durgunluğu gidermek için, özellikle para ve maliye siyaseti alanlarında gerekli tedbirlerin alınıp uygulanmaya başlaması ile birlikte iktisadî hayat tekrar canlanmaya, özel ve kamu kuruluşlarının faaliyetleri gittikçe, artan bir gelişme göstermeğe başlamıştır.

9. Buraya kadar söylediklerimizi özetliyecek olursak 1962-1964 döneminde, Türk ekonomisi plânda öngörülen yönde bir gelişme göstermiş olmakla beraber, gelişme temposu yavaş olmuş ve plânanın üzerinde bir gelişme elde edilen tarım dalı hariç, diğer sektörlerde öngörülen gelişme hızına ulaşamamıştır. Plânın gelişme hedeflerinin tam olarak gerçekleştirilememiş olması, 1966 yılı Programında belirtildiği gibi (3), 1964 yılında hava şartlarının iyi gitmemesi sebebiyle tarım dalında bir önceki yıla göre meydana gelen geri kalmalar kadar, sanayi yatırımların da öngörülen sürelerde tamamlanamamasının ve mevcut kapasitenin gereği gibi kullanılmamasının rolü büyük olmuştur.

10. 1964 yılının ikinci yarısında, iktisadî hayatta tekrar başlayan gelişme, 1965 yılında artan bir hızla devam etmiş ve yapım sa-

(3) 1966 Yılı Programı s. 70.

nayii dalında hızlı bir gelişme kaydedilmiştir. Fakat bu yılda plânda öngörülen yüzde yedi gelişme hızına ulaşılamamış, kalkınma hızı yüzde 4.6 dan öteye geçememiştir. Bu durumun en önemli sebeplerinden birisi 1963 ve 1964 yıllarına göre tarım dalında yüzde 3.3 oranında bir gerilemenin meydana gelmesidir. Şüphesiz ki, plânda ve yıllık programlarda öngörülen tedbirler başlangıçtan itibaren süratle alınmış ve uygulanmış olsaydı, önceki yıllara göre hava şartlarının 1965 yılında kötü olmasına rağmen, 1963 ve 1964 yıllarındaki tarımsal hasıla seviyesini korumak ve daha yüksek bir gelişme hızı elde etmek mümkün olurdu. Sanayi dalında ulaşılan gelişme hızı da önceki yıllarda da görülen yavaş artışını devam ettirmiş ve yüzde 8.9 a çıkmıştır.

11. Yapım sanayii dalında 1967 yılında bazı önemli gelişmeler görülmüştür. Yapım Sanayii üretim endeksine göre (4), gıda sanayiindeki üretim azalışına karşılık diğer sanayi dallarına artışlar kaydedilmiş ve bütün sanayide üretim artışı 1964 de 111.6 iken 1965 de 126.8 e yükselmiştir. Yalnız yapım sanayiinde ise 110.7 den 126.0 a çıkmıştır. 1967 Yılı Programında belirtildiği gibi (5), «1965 yılında demir-çelik üretimi on aylık dönemde yüzde 15-70 arasında artarken, bu oran 1966 yılının ilk yarısında yüzde 13-79 olmuştur. Bunu yüzde 39,8 ile yerli ham petrol üretimi izlemektedir. Çimento üretimi yüzde 23.1, Linyit üretimi yüzde 15.0 taş kömürü üretimi yüzde 12.0 artış göstermektedir. Geçen yılın aynı döneminde düşme gösteren kâğıt üretimi de geçen yılın yüzde 10,4 üne karşılık 11.7 oranında bir artış göstermiştir».

12. Görüldüğü üzere, 1964 yılının ikinci yarısından itibaren tekrar gelişme başlamış olmakla beraber, ilerideki yıllarda da iktisadî kalkınmamızı köstekleyebilecek olan geri kalmalar ve gecikmeler meydana gelmiştir. 1966 yılı programında belirtildiği gibi (6) iktisadî gelişmenin sanayi üretim kapasitesini arttırmak ile yakın bir ilişkisi olduğu hatırlanacak olursa, ilerideki yıllarda bu faaliyet dalında meydana gelen gecikmeleri giderecek tedbirler alınmadığı ve yatırım temposu hızlandırılmadığı takdirde, kalkınmasını kendi kaynakları ile devam ettirebilen iktisadî bir yapı yaratma yolundaki plânın ana hedefine ulaşamayacağı ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple 1966 Yılı Programı bu ihtiyaca cevap verecek şekilde hazırlanmış ve sanayi grubu yatırımları plân hedeflerine göre yüzde 10.9 ve yapım sanayii yatırımları yüzde 20,2 oranlarında arttırılmış-

(4) 1967 Yılı Programı, s. 11.

(5) Aynı eser, s. 13.

(6) Aynı eser, s. 73.

tır. Yapım sanayii dalında dokuma, madeni eşya ve lâstik dallarında Program hedefleri aşılmış, buna karşılık, özellikle taşıt onarım ve yapımı, tarım aletleri ve kimya sanayii dallarında geri kalınmıştır.

13. Tablo 2 de görüldüğü gibi, 1966 yılında yapım sanayi dalına hem plânlanan hem de programlanandan daha fazla yatırım yapılmış ve, programa göre, gerçekleşme oranı yüzde 114.2 olmuş ve 1963 den beri ilk defa gerçekleşme oranı, bu dal için yüzün üzerine çıkmıştır. Bu durum ekonomide yatırımlar yönünden uygun bir iktisadî ve siyasî ortamın 1966 yılında mevcut olduğunu göstermektedir. Eğer 1967 yatırımları programlandığı gibi gerçekleşecek olursa, 1963-1967 döneminde yapım sanayi yatırımları yüzde 102 oranında gerçekleşmiş olacaktır. 1966 yılında tarım dalında yatırımların gerçekleşme oranı yüzde 90.9 1963-1967 döneminde tarım yatırımlarının ve toplam yatırımların gerçekleşme oranı yüzde 77,4 ve yüzde 93.6 dır (7).

14. Tablo 1'de görüldüğü üzere, 1965 fiyatlarıyla 1966 yılında kalkınma hızı yüzde 8,8, tarım dalında yüzde 8,6, sanayi dalında ise yüzde 9,9'a ulaşmıştır. 1968 Yılı Programında belirtildiğine göre (8) Gayri Safi Millî Hasıla artış hızı yüzde 9,9; tarım ve sanayi dallarında artış hızı ise yüzde 11,4 ve yüzde 10,6 ya ulaşmıştır. Burada şuna işaret etmek gerekir ki; gerek 1966 yılı ile ilgili son rakamlar, gerekse aşağıda üzerinde durulacak olan 1967 yılı ile ilgili gelişme hızları tutarsız olup, diğer istatistikler tarafından teyid edilmemekte ve bu sebeple inandırıcı olmamaktadır.

15. Bir kere, İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı, Bakanlar Kurulunda müzakere edildikten sonra, Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunun 3.7.1967 tarihli birleşiminde nihai olarak karara bağlanmış ve 1968 Yılı Programı da incelendikten sonra, Bakanlar Kurulunca, 27.11.1967 tarihinde yürürlüğe konması kararlaştırılmıştır. İstatistik servislerinin yavaş işlediği ve gerekli bilgileri çok güç ve çok geç toplıyabildiği göz önünde bulundurulacak olursa, dörtbuçuk ay gibi kısa bir süre içinde aynı yıla ait gelişme hızında büyük ve önemli bir sıçrama gösteren güç ve zaman alıcı hesapları yapmak mümkün değildir. Eğer bu hesap yapıldıysa, rakamların ve dökümanların doğruluk derecesi kontrol edilmeden yapılmış, önemli ve affedilmez bir hata işlenmiştir.

(7) 1968 Yılı Praogramı ,s. 9, 54.

(8) Aynı eser, s. 9. Tablo 4.

Tablo : 2

Yapım Sanayii Yatırımları

	1963	1964	1965	1966	1967	Toplam
Plân	2.166.3	2.359.9	2.276.9	1.726.9	1.559.7	10.089.2
Program	2.161.0	2.348.8	2.143.0	2.243.7	3.078.1	11.974.6
Gerçekleşme	2.216.3	1.788.8	1.990.4	2.563.4	3.078.1 (a)	12.237.0
Programa göre gerçekleşme oranı %	102.6	76.2	87.0	114.2	100.0 (a)	102.0 (a)

(a) Program rakamının aynen gerçekleşeceği kabul edilmiştir.

Kaynak : Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı (1963-1967) s. 209
1966 Yılı Programı, s. 75.
1967 Yılı Programı, 1. 60.
1968 Yılı Programı, Resmî Gazete, sayı : 12774, 12
Aralık 1967 s. 54.

TABLO : 3
Başlıca Maddeler Üretimi

Birim	I. Miktar				II. Artış oranı (%)			
	1963	1964	1965	1966	1967 (a)	1964	1965	1966
Maden Kömürü	6733,0	7141,0	7007,0	7369,0	5,000,0 (b)	6,0	- 1,9	5,1
Linyit	4991,0	5876,0	6296,0	6384,0	5,600,0 (b)	17,7	7,1	1,4
Krom cevheri	284,0	413,0	582,0	689,0	525,0	45,4	40,1	18,4
Demir cevheri	747,0	968,0	1545,0	1661,0	1.800,0	29,6	59,6	7,5
Bakar cevheri	25,0	26,0	26,0	26,0	—	4,0	—	—
Ham petrol	729,0	882,0	1473,0	1854,0	2.400,0	21,0	67,0	25,9
Petrol ürünleri	3334,0	4000,3	4036,0	4518,0	5.102,9	19,7	0,8	11,9
Elektrik	3,9	4,3	4,9	5,4	6,2	10,3	14,0	10,2
Milyar Kw.h.					1.950,0	39,2	70,6	47,3
Ham Demir	210,0	293,1	499,7	736,1	—	22,2	43,6	44,9
Çelik	331,3	404,7	581,2	216,0	—	22,2	181,6	84,3
Saç v eBorular	34,2	41,8	117,7	216,0	—	9,3	10,3	19,1
Çimento	2685,0	2936,5	3239,0	3859,0	4.400,0	—	13,7	21,3
Kök	1065,0	1044,3	1187,0	1440,0	—	- 1,9	42,8	0,3
Süperfosfat	179,0	155,0	221,3	222,0	250,0	—	52,7	2,9
Cam (pencere)	22,2	33,9	34,9	35,2	38,2	52,7	2,9	0,9
Kağıt	94,4	98,5	97,9	106,2	120,5	4,3	- 0,6	8,5
Şeker	431,4	660,6	599,7	600,7	602,0	53,6	- 9,2	0,2
Zeytin yağı	102,0	121,9	60,0	125,0	119,1	19,5	- 50,8	108,3
Yün ve pamuk ipliği	116,9	120,5	126,0	138,0	152,1	3,1	4,6	9,5
Yünlü ve pamuklu								
Dokuma	566,4	591,6	623,9	666,0	759,0	4,4	5,5	6,7

(a) Program rakamı, (b) Satılabilir.

Kaynak : Aylık İstatistik Bülteni, Ekim 1967; 1968 yılı Programı (I. Miktar sütunları için)

TABLO : 4
1967 Yılı Başlıca Maddeler Üretimi

Birim	Program	Son durum	Son duruma göre yıllık üretim tahmini (h)	
Maden kömürü	Bin ton	5.000.0 (a)	5.561.0 (b)	7.484.0
Linyit	»	5.600.0 (a)	2.743.0 (c)	5.487.2
Krom cevheri	»	525.0	380.7 (d)	571.1
Demir Cecheri	»	1.800.0	708.2 (e)	1.545.6
Bakır cevheri	»	—	11.2 (c)	24.8
Ham petrol	»	2.400.0	1.111.8 (e)	1.946.0
Petrol ürünleri	»	5.102.9	—	—
Elektrik	Milyar Kwt.	6.2	3.9 (b)	5.4
Ham demir	Bin ton	1.950.0	633.5 (b)	849.0
Çelik	»	1.050.0	751.8 (b)	1020.4
Saç ve borular	»	—	204.7 (b)	273.7
Çimento	»	4.400.0	3.544.0 (f)	4.322.0
Kok	»	—	1.007.0 (b)	1.340.0
Süperfosfat	»	250.0	144.3 (b)	208.7
Cam (pencere)	»	38.2	—	—
Kâğıt	»	120.5	80.1 (b)	106.9
Şeker	»	620.0	355.0 (f)	—
Zeytin yağı	»	119.1	—	—
Yün ve pamuk ipliği	»	152.1	-28.0 (b) (g)	37.8
Yünlü ve pamuklu dokuma	Milyon M.	759.0	146.3 (b) (g)	196.7

(a) Satılabilir

(b) 9 aylık toplam

(c) 6 aylık toplam

(d) 8 aylık toplam

(e) 7 aylık toplam

(f) 10 aylık toplam

(g) Devlet

(h) Sonuncu ay üretiminin yılın geri kalan aylarında da aynen gerçekleşeceği kabul edilerek hesaplanmıştır.

Kaynak : 1968 yılı Programı : Aylık İstatistik Bülteni

16. Daha önce belirtilmiş ve Tablo 1'de gösterilmiş olduğu gibi, 1965 yılında Tablo 3'de yıllara göre üretim miktarları gösterilen belli başlı maddeler üretiminde 1964 Yılına göre önemli oransal artışlar olmasına rağmen kalkınma hızı yüzde 4.6 olmuştur. Bu hız bir önceki yıldan 0.3 puan daha düşüktür. Sanayi gelişme hızı ise üç numaralı tabloda belirtilen önemli üretim artışlarına rağmen 1964 de yüzde 8.6 iken, 0.3 puanlık bir artışta 8.9'a çıkmıştır.

17. Maden kömürü üretimi 1965 de -1.9 puanlık bir düşme göstermiş, 1966 da ise yüzde 5.1 oranında artmıştır. Linyit 1965 de

yüzde 7.1, 1966 da 1.4 artmıştır. Aynı yıllarda Krom yüzde 40.1 ve 18.4; Demir yüzde 59.6 ve 7.5, Ham Petrol yüzde 67.0 ve 25.9; Petrol ürünleri yüzde 0.8 ve 11.9; elektrik enerjisi yüzde 14.0 ve 10.2; Ham Demir yüzde 70.6 ve 47.3 oranlarında artış göstermiştir. Çelik artışı 1965 de yüzde 43.6 iken 1966 da 44.9; Saç ve boru üretim artışı aynı yıllar için yüzde 181,6 ve 84.3 olmuştur. 1965 yılında Kok ve Süperfosfat'ın yüzde 10.3 ve 13.7 artışına karşılık 1966 artış yüzde 19,1 ve 21.3 olmuş; cam üretim artışı yüzde 2.9 dan 0.9 a düşmüştür. Kâğıt üretimi 1965 de -0.6 oranında düşmüş, fakat 1966 da yüzde 8.5 oranında artmıştır. Şeker üretim artışı da aynı yıllarda -9.2 ve 0.2 olmuştur. Zeytinyağı üretimindeki artış 1966 da önemli olmuş ve 1965 de -50.8 oranında azalırken 1966 da yüzde 108.3 oranında artmıştır. Yün ve pamuk ipliği ile, yünlü ve pamuklu dokuma üretim artışı 1965 de yüzde 4.6 ve 5.5 iken, 1966 da yüzde 9.5 ve 6.7 ye çıkmıştır.

18. Görüldüğü üzere 1966 yılında belli başlı maden ve sanayi yapıları üretiminde elde edilen artışlar birkaç kalem hariç genellikle bir önceki yıla göre düşüktür, ve bu sebeple sanayi dalında yüzde 9.9 luk bir gelişme elde edilmesi daha önceki yıllardaki duruma göre, şüpheli iken, 1968 Yılı Programında belirtilen ve daha önce işaret etmiş olduğumuz 1966 yılında kalkınma hızının yüzde 9.9 sanayi gelişme hızının ise yüzde 10.6 ya çıkması imkânsız bir durumdur. Tarım dalı içinde aynı durum söz konusudur. 1966 yılında tarımsal üretimin 1965 seviyesinden çok yüksek olması için bir sebep yoktur. Bundan dolayı 1968 Yılı Programında belirtilen yüzde 11.4 lük gelişme imkânsızdır.

19. 1968 Programında belirtildiğine göre 1967 yılında gelişme hızı yüzde 6.3, tarımda gelişme hızı, 1966 da yüzde 11.4 oranındaki artışla ulaşılan seviyenin üzerine yüzde 1.5, sanayi dalında ise 1966 nın son tahmini olan yüzde 10.6 artışla ulaşılan miktarın üzerinde yüzde 12.5 oranında yani plân hedefinin üzerinde bir artış göstermiştir. Yine aynı nedenlerle 1967 de Sanayi gelişme hızının bu orana ulaşması imkânsızdır. Bir kere 1967 nin son aylarında Kıbrıs buhranı sebebiyle, şimdiye kadar aynı buhranın daha önceki safhalarında görülmemiş bir askeri herakât yapılmıştır. Kalkınma hızı üzerinde önemli derecede olumsuz bir etki meydana getirecek bu duruma ilâveten, sınaî üretim istatistikleri faaliyet hacminde bir önceki yıla göre bir genişleme meydana geldiğini göstermemektedir. Aksine bazı dallarda bir daralma mevcuttur. Tablo 4 de, birinci sütunda belli başlı maddelerin 1967 yılı üretim programı gösterilmiştir. İkinci sütunda belirtilen üretim miktarları ise bilinen

en son aya ait üretim dahil üretim toplamıdır. Tablonun dip, notunda gösterilen bilinen en son aya ait üretim miktarının yılın geri kalan aylarında da aynen gerçekleşeceği kabul edilerek son sütunda söz konusu maddeler üretiminin yaklaşık olarak ne kadar olacağı tahmin edilmiştir. Buna göre, hemen bütün maddelerde 1967 Yılı Programında tahmin edilen üretim miktarının altında kalacaktır. Son aylarda ulaşılabilecek üretim miktarı bizim yaklaşık tahminimizde kullandığımız bilinen en son ay miktarını aşarak, üretim miktarları 1967 yılı Programının üzerinde gerçekleşse dahi, bu artış sınaî gelişme hızını 1966 yılı için bir numaralı tabloda işaret edilen hızın bir miktar üzerine çıkarır, fakat ne aynı tabloda gösterilen yüzde 11.0 luk program hedefine, ne de 1968 Yılı Programında belirtilen yüzde 12.5 luk hıza ulaştırır. Bu yazı hazırlanıp, matbaaya verildikten sonra yayınlanan istatistiklere göre, 1967 yılına ait başlıca maddeler üretimi şöyledir. Parantez içindeki rakamlar dört numaralı tablonun son sütununda yer alan tahminlerimizi göstermektedir. Maden kömürü 7.456,8 bin ton (7.484.0) linyit 6.581.9 bin ton (5.487.2), Krom cevheri 632.6 bin ton (571.1), Demir cevheri 1.489.2 bin ton (1.545.6), Ham demir 846.7 bin ton (849.0) Çelik 990.4 bin ton (1020.4) Saç ve Borular 287.7 bin ton (273.7), Çimento 4.524.7 bin ton (4.322.0), Kok 1.362.0 bin ton (1.340.0), Superfosfat 205.1 ton (208.7), Kâğıt 108.6 bin ton (106.9), Şeker 663.2 bin ton (—), Ham Petrol, Petrol ürünleri, Pencere camı, Zeytinyağı, Yün ve Pamuk ipliği ve Yünlü ve Pamuklu dokuma üretimine ait son rakamlar henüz yayınlanmamıştır. Bu rakamlardan da anlaşılacağı üzere, istatistikler 1968 yılı Programında belirtilen yüksek gelişme hızlarını teyid etmemektedir.

20. Dış Ticaret rakamları da 1966 ve 1967 yıllarında yukarıda söz konusu edilen gelişme hızlarına ulaşmanın mümkün olmadığını göstermekte veya bu gelişme hızlarını teyid etmemektedir.

21. 1965 Yılında ihracat gelirleri 4.173.648.000 lira iken 1966 da yüzde 5.8 artarak 4.414.572.000 liraya ulaşmıştır. 1967 Yılıının ilk 10 ayında ise 3.333.331.000 liraya ulaşmıştır. Diğer iki ayın da sonucu alındığında 1967 Yılı ihracat gelirleri kıymetinin 4.353.685.000 milyon civarında olacağı veya 1966 yılının gerisinde kalacağı kolaylıkla anlaşılabilir. Hiç olmazsa bir önceki yıl seviyesini aşıya bile bu çok önemsiz olacaktır (9). 1967 yılı ihracat gelirleri 4.704.007.000 liraya ulaşmıştır. (Aylık İstatistik Bülteni Nisan 1968).

22. Sınaî üretim hacmi ile yakından ilgili olan makine ve teçhizat ile ham madde ithalât kıymetlerine baktığımızda, makine ve

(9) Tahmin dışındaki rakamlar için, Aylık İstatistik Bülteni, Ekim 1967.

teçhizat ithalâtı 1965 de 1.930.127.000 lira iken yüzde 41.9 artışla 1966 da 2.739.423.000 liraya çıkmıştır. 1967 yılının ilk on ayında ise, ithalât kıymeti 1.944.646.000 liradır ve yıl sonunda 2.891.529 liraya ulaşması tahmin edilebilir. Bu ise yüzde 5.6 lık bir artış olacaktır. Ham madde ithalât kıymeti ise 1965 de 2.777.458.000 lira iken 1966 da yüzde 11.5 artışla 3.098.137.000 liraya yükselmiş ve 1967 yılının ilk dokuz ayında ithalât kıymeti 2.236.217.000 liraya ulaşmıştır. Yıl sonunda bu rakamın 2.998.055.000 liraya yaklaşık olarak yükseleceği tahmin edilebilir. Bu ise 1966 yılı rakamının az da olsa altındadır, veya geçen yılki seviyeyi önemli miktarda aşamayacaktır. Bütün bu istatistiki göstergeler karşısında genel ve sınaî gelişme hızlarının 1966 da yüzde 8.8 ve 9.9 un üzerine çıkarak yüzde 10.4 ve 10.6 ya çıkması ve 1967 yılında bunun da üzerine çıkarak sınaî gelişme hızının yüzde 12.5'e yükselmesi imkânsızdır. Bu sebeple sayın Profesör Besim Üstünel'in bu konuda bir gazete-de çıkan yazısında (10) belirttiği kuşku ve isteklere katılmamak imkânsızdır. Son bilgilere göre 1967 yılında Makine ve Teçhizat ithalâtı 2.408.304.000 liraya, Hammadde ithalâtı 2.974.887.000 liraya ulaşmıştır.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı ve Sanayi Dalı :

23. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânında olduğu gibi, İkinci Plânda'da yüzde 7 kalkınma hızı hedef olarak tesbit edilmiştir ve yine bu hıza ulaşılmasında sanayi faaliyetlerinin gelişmesi büyük önem taşımaktadır. İkinci Beş Yıllık Plân döneminde tarım dalında ortalama yıllık artış hızının yüzde 4.1 (Birinci Plânda 4.2) sanayi dalına ise yıllık ortalama artış hızının yüzde 12.0 (Birinci plânda 12.9) olacağı plânlanmıştır.

24. 1963-1967 döneminde ortalama olarak yüzde 6.5 kalkınma hızı sağlandığı ve sanayi gelişme hızının da plânlanan yüzde 12.9 hızın altında kalmakla beraber 1963 den itibaren devamlı bir artış gösterdiği ve bu dönemde İkinci Beş Yıllık uygulama döneminde daha hızlı ve istikrarlı bir gelişme hızının elde edilmesini sağlayacak pekçok şey yapıldığı göz önünde bulundurulacak olursa, 1968-1972 devresinde plânlanan gelişme hızları rahat bir şekilde elde edilebilir.

25. Plânlanan gelişme hızları gerçekleşecek olursa faktör fiyatlarıyla 1967 de 85.1 milyar olan gayri safi millî hasıla 1972 de 119.4

(10) Besim Üstünel, «Millî Gelir Tahminleri ve Siyasî Müdahale», **Milliyet Gazetesi**, 24.2.1968.

milyara çıkararak yüzde 40.3 artacaktır. Tarım gelirleri yüzde 22.1 artarak 25.3 milyardan 30.9 milyara çıkacak ve gayri safi millî hasıla içindeki payı yüzde 29.7 den yüzde 25.9'a düşecektir. Sanayi gelirleri ise, 1967 de 13.9 milyar iken, yüzde 76.3 bir artışla 24.5 milyara yükselecektir. Gayri Safi Millî Hasıla içindeki sınaî gelirlerin payı ise 1967 de yüzde 16.3 iken 1972 de yüzde 20.5 e ulaşacaktır. Bu ise, Türk ekonomisinde önemli bir yapısal değişme demektir (11).

26. Yukarıdaki hedeflere ulaşılması için yatırımların yılda ortalama olarak yüzde 11.4 artması öngörülmüştür. Eğer bu yatırım hacmi gerçekleşirse 1967 yılında 16.9 milyar olan yatırımlar 1972 de 29.0 milyara çıkacak ve 1968-1972 döneminde 119.0 milyarlık yatırım yapılmış olacaktır. Gayri Safi Millî Hasıla içinde yatırım harcamalarının payı ise 1967 yılında yüzde 19.9 iken 1972 de yüzde 24.3 e çıkmış olacaktır.

27. Yapım (imalât) sanayii dalına yapılacak yatırımların ikinci plân dönemindeki miktarı 25 milyar lira olup, 1963-1967 dönemine göre yüzde 96.5 oranında bir artış demektir. İlk Beş Yılda toplam yatırımlar içinde yapım sanayii yatırımları yüzde 19.6 iken İkinci Plân döneminde bu pay yüzde 22.4 e çıkmaktadır.

28. Birinci Plânda olduğu gibi, İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânında da yapım sanayiine öncelik tanınmış ve 1968-1972 döneminde 1963-1967 döneminin iki katı yatırım yapılması öngörülmüştür. Birinci Plân döneminde yapılması öngörülen bazı büyük yapım sanayii kuruluşlarının gerçekleştirilememesi veya tamamlanamaması nedeniyle İkinci Beş Yıllık Plân dönemine bırakılması 1968-1972 devresinde yapım sanayii dalına daha fazla ağırlık verilmiştir. Yapım sanayii dalında, en fazla öncelik sırasıyla kimya, suni gübre, demir-çelik, metalurji, kâğıt petrol, çimento, lâstik gibi genellikle ara malı üreten kuruluşlara tanınmıştır. Plânda ve Plân Hedefleri ve Stratejisinde belirtildiği gibi, bu kesimlerde yoğunlaştırılan yatırımlar büyük ölçüde ithalât ikamesi sağlayacakları gibi, uzun vadeli sanayileşme hareketi için gerekli temelleri teşkil edeceklerdir. Burada şuna işaret edelim ki, Plân'da ve Plân Hedefleri ve Stratejinde yer alan bazı ilkeler, yukarıda belirtilen hususla olduğu kadar kendi aralarında da çelişim halindedirler.

29. Plân Hedefleri ve Stratejisinde belirtildiği gibi (12), İkinci

(11) İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı, Resmî Gazete, 21 Ağustos 1967 Sayı : 12679, s. 19, 20.

(12) Aynı eser, s. 5, 7.

Beş Yıllık Kalkınma Plânı'nın ikinci hedefi (birinci hedef yüzde 7 kalkınma hızı) «Türk ekonomisinin dış kaynaklara bağıllığının azaltılması»dır. Gerek bu amacı, gerekse hızlı bir kalkınmayı gerçekleştirebilmek ve bu hızı artırarak devam ettirebilmek için sanayileşmeye ağırlık verilmiştir. Bu sebeple de, «Bu dönemde özellikle yatırım ve ara malları üreten temel, stratejik endüstriler kurulacaktır» (13). Başka bir yerde de «Türkiye'nin tabii kaynakları ve diğer faktörler hızlı sanayileşmenin karşılaştırmalı üstünlükler ilkesine göre mümkün olduğunu göstermektedir», diğer bir yerde ise, «uzun sürede milletlerarası üstünlük sağlayabilecek sahalarda ithalât ikamesine önem verilecektir» (14), denmektedir. Eğer sanayi faaliyetlerin geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi karşılaştırmalı üstünlükler ilkesine göre yürütülecek ve üstünlük görülmiyen alanlara el sürülmiyecekse, plân bir çelişki halindedir. Çünkü yukarıda sayılan dallarda Türkiyenin karşılaştırmalı üstünlük sağlaması mümkün değildir, veya bazı alanlarda bu üstünlüğü elde etmesi çok uzun zamana, iktisadî verilere dayanan çok bilinçli çaba harcanmasına ihtiyaç gösterir. Sanayi faaliyetleri geliştirmek hedef alınınca, karşılaştırmalı üstünlükler hedefine bağlı olarak hareket etmek ekonomi yönünden olumlu bir davranış değildir. Çünkü, ithalât yolu ile çeşitli sanayi yapımlar daha ucuza elde edilse bile, yeni sanayi kuruluşları, ekonomi bakımından kazançlılık hesaplarında aksettirilemiyen çeşitli dış tasarruflar, fazla işgücünden verimli bir şekilde faydalanılması ve niteli işgücü miktarında artış sağlar. Bu çeşit etkiler ise, gelişen bir ekonomi için çok önemlidir. Bunun dışında montaj sanayiine geniş imkânlar tanıyarak «tarife fabrikaları» kurulması yerine, karşılaştırmalı üstünlükler ilkesine aykırı düşse bile, yüzde yüz veya yüzde yüze yakın bir şekilde ülke içi üretime dayanan fabrikalar, sınaî tesisler kurulması iktisadî ve sosyal bakımdan çok daha faydalıdır.

30. Diğer önemli bir nokta da, «yüksek bir gelişme hızı sağlayabilmek için, sanayi tesislerde modern teknolojiler kullanılacaktır» denmektedir (15). Şüphesiz ki, ileri ülkelerdeki kadar gelişmiş veya ileri bir teknoloji kullanılarak, o ülkelerin hayat ve teknoloji düzeyine erişilebilir. Bu bakımdan plânın bu ilkesi doğrudur. Fakat Plân Hedefleri ve Stratejisinin diğer bir yerinde (16) (Türk sanayiini uzun dönemde Ortak Pazar sanayileriyle rekabet edebilir bir duruma getirebilmek için gerekli tedbirler alınacak, iş-

(13) Aynı eser, s. 12.

(14) Aynı eser, 7, 12.

(15) Aynı eser, s. 7.

(16) Aynı eser, s. 12.

gücü yoğunluğu yüksek olan sanayi dallarına özel destek sağlanacaktır» denmektedir.

31. Hem stratejik sanayi dallarının kurulması, hem de uzun dönemde de olsa bu sanayi dallarının Ortak Pazar sanayileriyle rekabet edebilir bir duruma getirilmesi, hem de bu başarının işgücü yoğunluğu yüksek olan üretim yöntemi ile elde edilmesi imkânsızdır. Şüphesiz ki bazı sanayi dallarını işgücü yoğunluğu yüksek olarak kurmak faydalıdır ve işgücü yoğunluğu fazla olan yapılacak pek çok iş vardır. Fakat Ortak Pazar sanayileriyle, en azından kendi milli sınırlarımız içinde rekabet edebilmek için, sınaî tesisleri sermaye yoğunluğu yüksek ve en ileri teknolojiyle donatılmış olarak kurmak bir şarttır. İşgücü yoğunluğu yüksek olan sanayi dallarına özel destek sağlamak da tehlikelidir. Çünkü sermaye yoğunluğu yüksek olması gereken tesislerin ters bir üretim yöntemine yönelmesine sebep olabilir. Bu ise verimliliği düşüren bir unsurdur.

32. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı (1968-1972) döneminde izlenmesine başlanan sanayileşme siyasetinin ilke ve tedbirleri şunlardır (17).

(a) Yeni kurulan sanayilerin kuruluş güçlüklerini yeninceye ve uluslararası rekabet gücüne erişinceye kadar ithalât kısıtlamaları ve gümrük politikaları ile korunması sağlanacaktır. Ancak, önceden süresi tesbit edilen bir tecrübe safhasından ve belirli şartların hazırlanmasından sonra ithalat kısıtlamaları kademeli olarak kaldırılacak ve gümrük politikaları yavaş yavaş liberalize edilecektir.

(b) Yeni kurulacak sınaî tesislerin asgari iktisadî kapasite seviyesinde kurulması esastır. Mevcut işletmelerin de asgari iktisadî kapasitelerde ve seri imalât tekniği ile çalışabilmeleri için büyümeleri birleşmeleri ve ihtisaslaşmalarına önem verilecektir. Sınaî kompleks niteliğinde olan kuruluşlardan bütün tesisin aynı zamanda kurulması amaç değildir. Nihai ürün kademesinden başlanarak yeterli talep seviyelerine ulaştıkça ara üniteler kurulacak ve bu arada gerekli ara mallar ithal edilecektir.

(c) Türkiye'de sınaî maliyetler genellikle yüksektir. Bunun başlıca sebepleri, işgücü veriminin düşük ve yatırım malları gümrük vergilerinin yüksek olmasıdır. Sınaî maliyetleri düşürmek amacı ile, yatırım malları gümrük vergilerinin ve bazı temel mal ve hizmet fiyatlarının ayarlanması gerekmektedir.

(17) Aynı eser, s. 110.

(d) İthalat önceliklerinin tesbitinde kurulmuş kapasitelerin talebi karşılayacak ölçüde işletilmelerini ve programlanan yatırımların süratle gerçekleştirilmelerini sağlamak esas alınacaktır. Temel sınaî projelerin yatırım sürelerinin kısaltılması için gerekli hallerde Merkez Bankasının döviz imkânarı öncelikle kullanılacaktır.

(e) Kurulmuş tesislerin ve bazı dayanıklı tüketim mallarının önemli yedek parça ve malzemelerinin standart olması sağlanacak ve ithalâtları bu amaca göre düzenlenecektir. Böylece, yedek parça ve malzeme kullanımında verimliliğin artması ve iç üretim şartlarının hazırlanması sağlanacaktır.

(f) Dış talebi olan tarım, ormancılık ve madencilik sektörleri ürünlerinin mümkün olduğu kadar fazla ölçüde yurt içi yapım sanayiinde işlendikten sonra ihraç edilmesi esastır. Ayrıca, ileri yapım kademelerinde üretilen ürünlerin ihracatına başlanması ve geçmiş dönemin ihracat yapısının sınaî ürünler lehine değiştirilmesi amaçtır.

(g) Birinci plân döneminde başlamış olan standartlaştırma faaliyetleri hızlandırılacak ve kapsamları genişletilecektir.

(h) Nihai tüketime arz edilen sınaî ürün türleriinn çoğalması ve sanayilerarası mal akımlarının yoğunlaşması sağlanacak, Türk ekonomisinde kalite kontrol faaliyetleri sistematik bir şekilde ele alınacaktır.

(i) Yapım sanayiinde öngörülen üretim hedeflerine erişilmesi yatırımlar için gerekli malî imkânların bulunması yanında, geniş ölçüde çağcıl üretim yöntemlerinin yurt şartlarına uygun hale getirilmesine, teknik hizmetlerin ve personelin zamanında ve yeterli ölçüde sağlanmasına çalışılacaktır. Bunun için de, teknik ve işletmecilik alanlarında araştırmalara, bu araştırmaları sağlayacak kurum veya kuruluşlara ve teknik eğitime önem verilecektir. Burada şuna işaret edelim ki, bazı hususlar gibi, bu noktada sadece kâğıt üzerinde kalmakta, teknik eğitime ve araştırma çalışmalarına gerektiği önem verilmemekte, uzun dönemli tedbirler yerine günlük geçici tedbirler alınma yoluna gidilmektedir.

(j) Yapım sanayii kapasitelerinin yurt sathında dağılımında esas, alt yapı imkânlarından azami ölçüde yararlanmak ve ham madde, temin üretim ve dağıtım maliyetleri toplamını asgari seviyelere indirmek olacaktır.

33. Yukarıda belirtilen ilkeleri gerçekleştirmek amacıyla alınacak tedbirler de şu şekilde tesbit edilmiştir. (18)

(a) Sınaî tesislerin kuruluş ve işletme safhalarında uygulanan cari mevzuat çeşitli tarihlerde ve değişik amaçlar için hazırlanmış bulunmaktadır. Cari mevzuatın tümü bir arada tekrar değerlendirilecek basitlik, açıklık ve tutarlılık ilkelerine göre yeni usuller tanımlanacaktır.

(b) Yatırımlara başlanmadan önce teşvik tedbirlerinden yararlanma hususunun süratle tesbiti ve gerekli işlemlerin basitleştirilmesi gerekmektedir. Teşvik tedbirlerinden yararlanması söz konusu olan projeler tek bir merci tarafından değerlendirilecek, proje özelliklerinin plân ilke ve hedeflerine uygun olması sağlandıktan sonra, bu merci teşvik tedbirlerinin hangi ölçülerde uygulanacağını tesbit edecektir. Bu amaçla mevcut kanunlarda gerekli değişiklikler yapılacaktır.

(c) Plânda yapım sanayii üretiminde öngörülen gelişmeler ve üretim tekniklerinde meydana gelen hızlı değişimler dikkate alınarak amortisman oranları sanayi dallarına göre yeniden ayarlanacaktır.

(d) İthalat kısıtlamaları ve çeşitli gümrük politikaları ile hi-maye edilerek gelişmiş ve yeterli tecrübe safhasından geçmiş işletmelerin dış pazarlarda rekabet gücünü arttırmak, yurt içi pazarlara daha düşük fiyatlarda ürün arz etmelerini sağlamak ve tekelci davranışları önlemek amaçları ile rakip ve düzenleyici ithalata 1968 yılında tesbit ve ilân edilecek bir program çerçevesinde başlanacaktır.

(e) Türkiye'de yüksek olan sınaî ürün maliyetlerini düşürmek amacı ile enerji, taşıma ve temel sınaî ham madde fiyatlarının şanayileşmiş ülkelerdeki emsalleri seviyesine kademeli olarak indirilmesini sağlayacak tedbirler tesbit edilecek ve bu tedbirlerin uygulanmasına ihracata yönelmiş sınaî yapılarda başlanacaktır.

(f) Yatırımların teşvik tedbirlerinin uygulanmasında yeni tesislerin asgari iktisadî kapasitelerde kurulması hususu dikkate alınacaktır. Ayrıca, mevcut işletmelerin birleşip iktisadî ölçüler içinde üretim yapmalarını, teknik ve malî güçlüklerini yükseltmelerini sağlamak amacı ile vergi indirim ve bağışıklık araçları geliştirilecek ve etkin bir şekilde uygulanacaktır.

34. Bu tedbirlerin yanında, yapım sanayi ürünleri yönünden ihracatı teşvik, standartlaştırma ve kalite kontrolü, sınaî araştırmalar ve teknik hizmetler, sanayi yerleşme ve montaj sanayii ile ilgili olarak alınması düşünülen tedbirler de İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânında belirtilmiştir.

35. Sanayi yerleşme ile ilgili olarak, yeni kurulacak ve aralarında mal akımı ilişkileri olan sanayi dalları yurt dışında belirli merkezlerde toplanacak ve bu sanayi yerleşme alanları alt yapı imkânları ile donatılacaktır. Sınâî tesislerin gelişmelerini sağlayabilmek için şehir dışında her türlü alt yapı imkânları olan sanayi sahaları düzenlenecek ve şehir içinde gelişmesi sınırlı tesislerin bu sahalara naklini teşvik edici ve kolaylaştırıcı tedbirler alınacaktır.

36. Ayrıca sanayi yerleşme yönünden bölgelerarası dengeli bir gelişme sağlanması ile ilgili tedbirler de plân da yer almaktadır (19). Buna göre, kamu dalının hizmet götüren yatırımları bu hizmetlerden yeter içinde yararlanmıyan kitlelere yöneltilerek, bu kitlelerin yoğun bulunduğu az gelişmiş bölgelere öncelik verilerek yapılacaktır. Bu bölgelerde iktisadî ve sosyal gelişmenin sağlanabilmesi için yaşama seviyesini iyileştirici bu yatırımlar fayda sağlarken, önemli olan, kendi gelişme hızı kazanabilecek büyüme gizili yüksek merkezlerin desteklenebilmesidir. Bu amaçla geri kalmış bölgelerdeki stratejik şehirleşme merkezleri alt yapı yatırımlarının yoğunlaştırılmasıyla özellikle desteklenecek ve geri kalmış bölgelerdeki iktisadî olma niteliğini kaybetmeden yapılabilecek sanayi yatırımları bu merkezlerde toplanarak kendi kendine gelişme gücü kazanan ve çevresini etkileyen gelişme noktaları elde edilecektir.

37. İktisadî faaliyetleri az gelişmiş bölgelere yöneltmek için, kamu iktisadî yatırımlarının bu bölgelerde yapılması imkânı bütün söz konusu projeler bakımından araştırılacaktır. Özel sektörün sanayi yatırımlarını bu bölgelerde yapmaları için teşvik unsurları arttırılacaktır. Bunun için, özel kredi imkânları, vergi indirimleri, bütün alt yapının hazırlandığı düzenli sanayi bölgeleri ve buralarda ucuz enerji imkânları sağlanacak, bu bölgelerin geliştirilme gücü olan kaynakları tesbit edilip tanıtılacak ve bu bölgelerde yatırım yapacaklara rehberlik yapılacaktır.

38. Burada şuna da işaret edelim ki, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânında da bu şekilde dengeli bir bölgesel kalkınma, veya sanayi faaliyetlerin az gelişmiş bölgelere kaydırılması üzerinde durulmuş fakat bu dönemde, bu sorun ile ilgili hiçbir ciddi tedbir uygulanmamış, hiçbir ciddi faaliyet gösterilmemiştir. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı döneminde de, daha ciddi bir tutum içine girildiğini gösteren bir hava mevcut değildir. Ayrıca yatırımların bölgeler arasında dağılımı da az gelişmiş bölgelere gereken önemin verildiği

inancını kuvvetlendirecek nitelikte değildir. Bir kere bugünkü iktisadî yapı içinde, ne kadar faydalı uyarıcı tedbirler alınıralsa alınsın özel sektör yatırımlarını bu bölgelere kaydırmak mümkün olmaz veya pek az bir başarı sağlanabilir. İktisadî olmak ve en az masrafla en yüksek kazancı elde etmek özel iktisadî faaliyetlerin amacıdır ve özel sektör bu amacını gelişmiş bölgelerde kolaylıkla gerçekleştirebilir. Özel sektörün varlığının sebebi bu olduğu için, az gelişmiş bölgelere faaliyetlerini kaydırmadığı nedeniyle kimsenin özel sektörü bu bakımdan kınaması hakkı değildir. İktisadî yapımız karma ekonomi düzenine dayandığı ve gelişmemiz karma ekonomi düzeninin ilkelelerine göre yürütüldüğü sürece, söz konusu bölgelerin geliştirilmesinde kamu sektörüne büyük görevler düşmektedir. Kamu yatırımlarının genel olarak toplumsal amaç güttüğü ve gerektiğinde iktisadî olması gereken bir yatırım toplumsal amaçlarla, başka bir yerde veya iktisadilik unsurunun ikinci plânda kaldığı bir bölgede yapılması mümkündür ve böyle bir davranış devletin görevleri arasında yer almaktadır.

39. Son yıllarda hızlı bir gelişme göstermiş olan Montaj sanayii ile ilgili olarak da bazı tedbirler İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânında tesbit edilmiştir (20). Plân'da belirtildiği gibi, özellikle son on yılda sınaî yapımlar için yürürlüğe konmuş olan ithal kısıtlamaları ve gümrük duvarları çeşitli faaliyet alanlarında montaj sanayii olarak adlandırılan üretim birimlerinin doğması sonucunu vermiştir. Bu üretim birimlerinde ithal edilen ve pek az bir kısmı dahilde üretilen parça ve malzemeler birleştirilerek nihaî yapın elde edilmektedir. Bu yönde meydana gelen gelişmeler Türkiye'de aynı yapının çok sayıda tip ve modelinin yapılmasına yol açmıştır.

40. Plânda belirtildiğine göre, İkinci Plân döneminde sınaî yapımlara olan talebin seviyesinde meydana gelecek olan artışın montaj sanayiinde iktisadî etkenliği arttıracığı ve bu sanayi dalında yeniden düzenlenmeye imkân vereceği ümit edilmekte ve bunu sağlamak için de aşağıdaki tedbirlerin alınacağına işaret edilmektedir. Söz konusu tedbirler şunlardır :

(a) Çeşitli yapımlarda kullanılan yarı yapın veya ara mallarda standartlaşmaya gidilecek ve bu malların yurt içinde iktisadî ölçülerde üretim şartları hazırlanacaktır. Mevcut montaj işletmelerinin katılması ile temel yarı yapın ve ara mal üreten tesislerin ortak bir teşebbüs olarak kurulması ve bu teşebbüslerin Devlet tarafından desteklenmesi esas olacaktır. Ancak bu yöndeki gelişmelerin ger-

çekleşemediği hallerde Devlet gerekli yarı yapın veya ara mal birimlerini kuracak ve bu birimlerin ürünlerinin kullanımını sağlayacaktır.

(b) Taşıt araçları, tarım alet ve makinaları sanayilerinin ortak olabilecek yarı mamul veya ara mal talepleri öncelikle ele alınacak ve (a) maddesinde belirtilen usullerle yerli üretime geçirilecektir.

(c) Ayrıca, mevcut montaj sanayiindeki kapasite artışlarında ve yeni kurulacak montaj dallarının gelişiminde gözetilmek üzere yurt şartlarına uygun tip ve model seçimleri yapılacaktır.

41. Yukarıda belirtilen tedbirlerin alınması gerekirse şüphesiz ki olumlu sonuçlar vermesi beklenir veya, hiç olmazsa montaj sanayii bugünkü durumuna göre ekonomimiz bakımından daha yararlı bir çalışma düzeyine erişir. Fakat bu tedbirler, plânda işaret edildiği gibi, derhal alınmayacaktır. Eğer önümüzdeki yıllarda arzu edilen yönde bir gelişme olmazsa bu tedbirlere baş vurulacaktır. Söz konusu olabilecek yarı yapın veya ara mal üreten tesislerin kurulması plânlanmadığına ve ileriki yıllarda yıllık programlara bu tip tesisleri almak söz konusu olacağına; bunun da başka alanlarda elde edilmesi düşünülen gelişmeden bir miktar fedakârlığı gerektireceğine ve bu tesislerin tamamlanıp üretime geçmesi de zamana ihtiyaç göstereceğine göre, tedbirlerin alınıp uygulanması Üçüncü Beş yıllık Kalkınma Plânı dönemini bulacaktır.

42. Asıl yapılacak olan şey, 1950 den sonra yabancı sermayeye ve montaj sanayiine aşırı bir güven beslenmesi ve bu yolla sanayileşmenin sağlanacağına inanılması ve plânlı dönemde de bu inanca büyük ölçüde bağlı kalınması şeklinde ortaya çıkan yanlış bir sanayileşme siyaseti tedbirine son vermek ve montaj sanayiini kesin bir şekilde sınırlamaktır.

43. Sayın Doçent Bulutoğlu'nun işaret ettiği gibi (21) «az gelişmiş bir ülkede montaj sanayii hakkında iktisadî gelişme nazariyesi bakımından iki zıd görüş savunulabilir. İyimser görüşe göre önce yabancı ürünler ithal edilecek, milletin tüketim alışkanlıkları içine sokulacak, piyasası gelişecek ve bu gelişen piyasa için malın önce bir kısmının Türkiye'de yapılmasına başlanacaktır. Zamanla maliyetlerde mukayeseli üstünlükler az gelişmiş ülkenin lehine olarak geliştikçe, Türkiye'de yapılan kısım artacak sonunda, malın tamamı ya da tamamına yakın bir kısmı Türkiye'de yapılacaktır.»

caktır. Kötümser görüşe göre, toplum bu malları, tüketmeye alıştırdıktan sonra, rakip üreticilerin piyasa dışı edilmesi için montajına geçilecektir. Montaj sanayii kurulunca önceden adı tüketim malı (veya bitmiş üretim malı) olan ürün yerli sanayiinin ham maddesi olarak ithal edilecek, böylece ithal gülükler çıktıkça ham madde niteliği dolayısıyla öncelikle ithal edilme imkânına kavuşmuş olacaktır. Kötümser görüşe göre, montaj için yapılan ithal tahsisleri aslında belli bir ürün için sağlanmış bir tekelci imtiyaz olacaktır. Tekel şartlarına kavuşturulmuş bir montajcı, ürünün Türkiye'de yapılan kısmını arttırmak için hiç bir itilim hissetmeyecektir. Kısaca, montaj yabancı firmaların Truva atı olacak» ve gümrük duvarlarından bir kaçış yolu olan «tarife fabrikaları» süratle çoğalacaktır.

44. Şüphesiz ki, çeşitli sanayii yapımları bir süre ithal edilecek, milletin tüketim alışkanlıkları içine sokularak piyasası gelişince, üretimin son evresinden sanayileşmenin başlaması geriye doğru etkiler yaratarak yarı yapın veya ara mallar sanayi dallarının ve nihaî olarak da temel sanayilerin kurulmasını kolaylaştırır. Çünkü bunun zorunluğu kendini kuvvetle hissettirir. Fakat sanayi faaliyetleri bu şekilde geliştirme yolu seçilince, kurulacak olan nihaî yapın üreten fabrikaların ve sonradan kurulacak olan diğer sanayi tesislerin montaj sanayii olarak değil, fakat yüzde yüz (bazı hallerde yüzde yüze yakın) yerli üretim yapan tam bir sanayi dalı olarak kurulması gerekir. Bu sebeble, Plânlı Dönemde dahi bu hususun yeteri kadar göz önünde tutulmayarak montaj sanayiine kolaylıkla gelişme imkânı verilmesi bir hatadır. Başka bir yazımızda da belirtmiş olduğumuz gibi (22) çıkmaz bir yol olan veya yüzde yüz yerli üretimi önliyen veya çok geciktiren montaj sanayii kurma yoluna gidilmemelidir. Montaj fabrikalarının başlangıçta kurulması gerekli olsa bile, en çok iki veya üç sene içinde yüzde yüz yerli üretime geçişi zorunlu kılan şartlar tesbit edilemeli ve gecikmelere fırsat verilmemelidir. Zira montaj çıkmaz bir yoldur, ülke içi imkânları, uyuşturmaktadır ve bu sebeble yüzde yüz yerli üretim yapan sanayi dallarının kurulup geliştirilmesi zardır. Hiçbir sanayi dalını, özellikle piyasası olan ve gelişen sanayi dallarının kurmak ve geliştirmekten çekinmemelidir. Dikkat edilecek en önemli husus, ithal mallarının rekabetine bir süre imkân vermemek ve yerli sanayiinde, bu rakipsiz kalışı, fırsat bilmesini önleyici tedbirleri tesbit etmek ve uygulamaktır.

45. Bugün düne göre, yani 1923 1938, 1950, 1960 yıllarına gö-

(22) Necdet Serin, «Sanayileşme Siyaseti ve Sinaî Gelişme (1960-1965)», **Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt XXI, Sayı 3. s. 85.

re, her dönem sanayi faaliyetlerde meydana gelmiş olan önemli gelişmelere, hatta Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı döneminin son yılında ilk yılına göre sağlanmış olan başarıya rağmen, henüz Türk sanayii ve sanayiciliği, mevcut mevzuat ve formalitelerin yetersizliği ve gelişmeyi engelleyici vasıfları yanında düzenli sanayi bölgelerinin kurulamamış olması, dış ticaret formalitelerinin yapım sanayiini uyarmaması, teknolojik ve iktisadîlik araştırmalarının olmayışı ve bu zihniyetin yerleşmemesi, enerji, yakıt, hammadde fiyatlarının yüksek olması, girişken iş adamı ve sanayiciler sınıfı ile, teknik eleman ve niteli işgücü yetersizliği gibi, çeşitli iktisadî ve iktisad dışı etkenlerden muztarıptır. Bu durum ise, yüksek maliyetlerin başlıca sebebidir. Elde edilen bütün olumlu gelişmeler yetersizdir. Türk sanayiinin içinde bulunduğu çeşitli kuruluş ve bünye yetersizliklerinin ortadan kaldırılması için, öngörülen tedbirlerin süratle alınarak sanayileşme alanında önemli bir hamle yapılması zorunludur. Çünkü 1969 yılında başlayabileceği öngörülmüş olan Ortak Pazar geçiş dönemine girebilmek için, mevcut ve kurulmakta olan sanayi kollarının durumu süratle iyileştirilmeli ve Ortak Pazar ülkeleri sanayileri ile dünya piyasalarında rekabet edebilecek bir duruma gelmeseler bile, rekabet karşısında çökmeyecek ve gücünü devamlı olarak artıracak bir yapıya kavuşturulmalıdır.

46. İkinci Beş Yıllık Plân döneminin ilk dilimi olan 1968 Yılı programında, sanayi dalı ile ilgili çeşitli genel, ve her sanayi dalı ile ilgili özel bir takım tedbirler alınacağı belirtilmiştir (23). Başlıca genel tedbirler şunlardır :

(a) Sanayileşmede en etken, sürükleyici ve düzenleyici kuruluş olması gereken Sanayi Bakanlığı'nın teşkilât kanun tasarısı, Bakanlığın bütün alt sektörlerdeki faaliyetleri izlemesini ve plân gereklerine göre değerlendirilerek yönetmesini sağlayacak şekilde düzenlenerek Meclislere sevkedilecektir.

(b) Sanayi bölgelerinin kurulması ile ilgili etüt ve proje çalışmalarını 1968 yılında hızlandırılacak, Sanayi bölgelerinin yer seçiminde şehirleşme ve bölgesel gelişme siyaseti göz önünde tutulacak az gelişmiş bölgelerdeki gelişme gücü yüksek merkezlere ağırlık verilecek, geri kalmış bölgelerde kurulacak sanayi en yüksek uyarım oranı (% 80 yatırım indirimi) uygulanmaya başlanacaktır.

c) Sınaî mal üretim ve ihracatında standartların ve kalite kontrolünün etkili bir şekilde yürütülebilmesi için Sanayi Bakan-

lığında ayrı bir grup kurulacaktır. Aynı zamanda mecburi standartlara aykırı ürün yapımına uygulanan müeyyideler ağırlaştırılacak ve süratli karar verme düzeni kurulacaktır.

(d) İhracat yapan sanayiler için, ihraç edilen sınaî mamulün bünyesine giren ve kamu sektörü tarafından üretilen hammadde-lerin dünya fiyatlarından verilmesi konusundaki kararnamenin uygulanması sağlanacaktır. Burada şunu belirtelim ki, kamu sektöründe üretilen hammaddelerin dünya piyasa fiyatları üzerinden temini, ancak söz konusu ham maddelerin, maliyet fiyatlarının süratle düşürülmesi şartıyla gerçekleştirilmelidir. Aksi takdirde, böyle bir alışkanlığın doğması sanayii yüksek maliyetlerle çalışan verimsiz kuruluşlar haline sokar, ve bir süre sonra altından kalkınmaz bir yük halini alarak iktisadî gelişmeyi engelliyen bir unsur olur.

(e) Gelişmesi öngörülen sanayi kollarında amortisman oranları üretim tekniklerindeki hızlı değişmeler de göz önünde bulundularak yeniden düzenlenecektir.

47. Çeşitli sanayi dalları ile ilgili olarak, alınması öngörülen bazı önemli özel tedbirler de şunlardır :

(a) Türkiye'nin Kamu kesimindeki demir - çelik işlerini yürütmek, proje hazırlamak, geliştirmek, demir - çelik f abrikalarını kurmak ve mevcutları işletmek maksadıyla bir iktisadî Devlet Teşekkülü kurulması konusunda hazırlanmış bulunan kanun tasarısı T. B. M. M. ne sevkedilecektir.

(b) Üçüncü Demir - Çelik entegre tesislerinin inşasına ve dördüncü proje hazırlama çalışmalarına 1968 yılı içinde başlanacaktır,

(c) Ekonomimiz bakımından çok önemi bulunan bakır, alüminyum, ferrokrom projeleri için Etibank bünyesinde veya dışındaki bir kuruluşta öncelikle yatırım safhası, daha sonra işletme safhası için mütehassıs kadroları toplamak ve yetiştirmek üzere tedbirler alınacak, Ferromangen, kurşun, çinko gibi metallerin yurtiçi üretim imkânları değerlendirilecek, uygun görülen projeler süratle gerçekleştirilecektir.

(d) Madeni eşya sanayii ile ilgili olarak, demir - çelik gibi bu sektörün de yurt içinden sağlanan ana hammaddelerinin sanayiciye mal oluş fiyatlarının, ithal fiyatlarına yaklaştırılması için gerekli tedbirler alınacaktır. İhracata yönelme amacıyla, yapılacak kapasite arttırma ve kalite geliştirme yatırımlarına öncelik verilecek, yatırımlarda kullanılacak ana mallar ile ara malların yurt içinden sağlanmasına öncelik tanınacak, yabancı sermaye yatırımlarında,

madeni eşya sanayii üretim mallarının sermaye olarak ithal edilmesi önlenecektir.

(e) Makine yapım sanayii ile ilgili olarak, karayolu taşıtları sanayiinde, yerli imalâtın gelişmesini temin etmek üzere, Türkiyede yapılacak benzinli ve dizel motorları ile dişli kutuları için bir kaç tip seçilecektir. Yerli motor imalâtını sağlayacak olan kuruluş 1968 yılında faaliyete geçirilecektir. Otomobil sanayiinde, dişli kutuların ve dövme parçaların yapımı için, Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumunun öncülüğünde ve özel sektörün katılması ile bir şirket kurulacak ve faaliyete geçecektir. Bu müşterek çalışma Şubat 1968'e kadar gerçekleştirilemediği takdirde Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu tek başına bu konudaki yatırıma devam edecektir. Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumunca yapılmaya başlanan tekstil makinelerinin yurt ihtiyaçlarına en uygun şekilde imal edilebilmesi amacıyla Sümerbank ve diğer kuruluşlar arasında işbirliği sağlanacaktır.

(f) Televizyon alıcı cihazlarının yurt içinde yapılması uyarılacak ve bunun kalite ve değer yönünden en uygun şekilde gerçekleştirilmesi için tedbirler araştırılacaktır.

(g) Karayolu taşıtları yapım sanayii ile ilgili olarak alınan önemli bir tedbir, otobüs ve kamyon yapımı konusunda yeni montaj tesislerinin kuruluşuna izin verilmeyeceğidir. Ayrıca, taşıt yapımında kullanılan motor dişli kutusu gibi, ana girdilerin yurt içinde yapılması hususu montaj sanayii dışında düşünülecek bu elemanları üretecek olan kuruluşların, başlangıçtan itibaren, ekonomik anlamda tüm imalâta yönelmiş olması istenecek, bu hususu yerine getiremeyen tesislere kuruluş izni verilmeyecektir. Bundan başka, büyük işletmenin veya yığın üretimin iktisadiliği ilkesine uyulmaya çalışılarak, halen faaliyette bulunan firmaların birleşmesini uyarıcı ve sayılarının artmasını önleyici tedbirler üzerinde durulacaktır.

(h) Demiryolu taşıtları yapım ve onarım maliyetlerinin düşürülmesi ve işyerlerinin veriminin artırılması çareleri aranacak, dizel ana hat lokomotifleri yapım programının aksatılmadan tamamlanması ve projenin öngörülen sürede bitirilebilmesi ile ilgili tedbirler alınacak, yük ve yolcu vagonu ihracı uyarılacaktır.

(i) Yurt içi gemi talebini karşılamak amacıyla, İstanbul'da yıllık üretim kapasitesi 70,000 D. W. T. civarında olan bir tersane, mümkün olursa özel sektörle ortaklık halinde, aksi halde, Denizcilik Bankası tarafından, kurulacaktır. Yurt içinde gemi inşaatını

teşvik etmek üzere, bu gemilerin işletilmelerinde mümkün olabilecek kolaylıklar aranacak ve uygulanacaktır.

(j) Ayrıca küçük sanayi ve büyük sanayi arasında işbirliği sağlanması ve küçük sanayiın büyük sanayiın siparişlerini karşılayan önemli bir arz unsuru olması ile ilgili olarak gerekli çalışmalar yapılacak ve tedbirler alınacaktır.

48. Gerek ikinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı, gerekse 1968 Yılı Programında öngörülmüş olan ve önümüzdeki yıllar programlarında yer alacak diğer tedbirlerin uygulanması ile, iktisadî siyasî ve sosyal iç ve dış beklenmedik olaylar meydana gelmediği takdirde, daha hızlı bir iktisadî kalkınma ve daha hızlı sanayileşme, gerek sınaî yapılar üretimin ve gerekse ihracatının miktar olarak artması ve çeşitlenmesi sağlanabilecektir.

49. Daha önce de işaret ettiğimiz gibi, Türkiye'nin Avrupa Müşterek Pazarına girme olasılığını da gözönünde bulundurarak, ithal malları sanayiini ileride ithal malları ile ve ihracat malları sanayiinin, diğer ülkelerin ihraç malları sanayileri ile rekabet edebilmesini sağlamak için bir süre korunması yoluna gidilmeli ve sanayi faaliyetleri geliştirici bütün tedbirler alınmalıdır. Aksi takdirde de, Ortak Pazara tam üye olduğumuz gün, diğer ülkelerin malları ile rekabet edemeyiz, sanayiimiz aniden çöker ve Türk ekonomisi ve halkı korkunç zorluklarla karşı karşıya kalır. Herhangi bir sebeple Ortak Pazara girmemiz mümkün olmazsa veya Ortak Pazar dağılacak olsa dahi, Türk sanayiinin bünyesinin kuvvetlenmesi iktisadî gelişmenin kendi kendini besler hale gelmesi, dış iktisadi ilişkilerimiz bakımından dünya payasasında daha kuvvetli bir durum elde etmemizi mümkün kılar.